

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління

Навчально-методична серія
“КАФЕДРА”
№ 97

Володимир Басараб

МОДЕЛІ ГРУПОВОЇ
ПОЛІТИКИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти
спеціальності 052 - Політологія

Ужгород–2024

УДК: 328.18 (076)

Б 27

Басараб В. Моделі групової політики: навчально-методичні рекомендації для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 052 Політологія, освітньо-професійної програми «Політологія» / Навчально методична серія «КАФЕДРА / №97; [Ужгород. нац. ун-т; ф-т сусп. наук; каф. Політології і державного управління]. Ужгород, УжНУ. 2024. 35 с.

Розробник:

Володимир Басараб, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології і державного управління УжНУ

Рецензенти:

Стелас Асланов, доктор політичних наук, професор кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ

Євгеній Гайданка, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ

Рекомендовано до друку рішенням кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ УжНУ 05. 12. 2024 р., протокол № 4

Схвалено науково-методичною комісією факультету суспільних наук ДВНЗ УжНУ 17. 12. 2024 р., протокол № 4

Затверджено вченою радою факультету суспільних наук ДВНЗ УжНУ 18. 12. 2024 р., протокол № 4

Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 97

(створена рішенням кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 7 від 26 лютого 2014 року)

© Володимир Басараб, 2024

© Навчально-методична серія «Кафедра», 2024

© Кафедра політології і державного управління УжНУ, 2024

© Ужгородський національний університет, 2024

ЗМІСТ

Вступ до навчальної дисципліни.....	4
Опис навчальної дисципліни.....	5
Мета навчальної дисципліни.....	6
Очікувані результати навчання.....	7
Засоби діагностики та критерії оцінювання результатів навчання....	9
Програма навчальної дисципліни.....	14
Завдання для індивідуальної роботи.....	21
Методичні рекомендації для написання та оформлення творчої роботи.....	23
Тематика та плани для підготовки до практичних занять	25
Перелік завдань для модульних контрольних робіт.....	27
Перелік питань для підсумкового модульного контролю (залік).....	29
Інструменти, обладнання, програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна.....	30
Рекомендовані джерела.....	31

ВСТУП ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «**Моделі групової політики**» представлена в освітньо-професійній програмі «Політологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 052 Політологія галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Моделі групової політики

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	052 Політологія
Освітня програма	Політологія
Статус дисципліни	Вибіркова
Мова навчання	Українська

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування Показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма Навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	3-й	4-й
Кількість модулів –2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання-3,3 аудиторних –60 самостійної роботи студента – 60	6-й	8-й
	Лекції:	
	34	14
	Практичні (семінарські):	
	26	4
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	102

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета вивчення навчальної дисципліни «**Моделі групової політики**» - сформувані у студентів а) уявлення про групи інтересів, як об'єднання людей для досягнення певних цілей; б) розкрити формування механізмів взаємодії груп тиску та органів державної влади і місцевого самоврядування в контексті сучасних суспільно-політичних і адміністративних перетворень; в) проаналізувати проблеми та моделі взаємодії політичних інститутів та соціальних, економічних, функціональних груп, що займають важливе місце при аналізі суб'єктів політики та у дослідженнях функціонування сучасних демократій, взаємозв'язку громадянського суспільства і держави.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

1) інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій і методів політичної науки.

2) загальних компетентностей:

- Знання предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК-01);
- Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України (ЗК-06);
- Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів діяльності) (ЗК-04);
- Здатність працювати в міжнародному контексті (ЗК-08).

3) фахових компетентностей:

- Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки (ФК-01).

- Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування (ФК-05).
- Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні (ФК-06).
- Здатність аналізувати проблеми у сфері національної безпеки, здійснювати моніторинг соціально-політичної стабільності у прикордонних регіонах (ФК-10).

Крім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачу вищої освіти у подальшому орієнтуватися в проблематиці основних тенденцій розвитку сучасних моделей та форм діяльності груп інтересів; використовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань; вміти давати оцінку впливовості центральним та регіональним політичним та фінансово-економічним групам; готувати повідомлення, виступи, наукові статті на вказану проблематику.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Моделі групової політики**» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП)

- ОК 12 Політична ідеологія та політична психологія
- ОК 16 Елітологія
- ОК 19 Теорія політичних партій і партійних систем
- ОК 24 Система органів державної влади

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «**Моделі групової політики**», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності	ПРН-01
Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній	ПРН-06

діяльності	
Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах	ПРН-10
Вміти аналізувати взаємодію політичних інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування	ПРН-12
Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівнях	ПРН-13
Вміти визначати національні пріоритети та інтереси України з урахуванням безпекової складової в умовах викликів, ризиків і загроз, у тому числі зовнішніх	ПРН-19

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Моделі групової політики**»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Знати етичні та правові засади професійної діяльності	ПРН-01
Використовувати свої громадянські права у професійній діяльності	ПРН-06
Аналізувати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах	ПРН-10
Розуміти взаємодію політичних інститутів, аналізувати політичні системи та режими, політичну поведінку громадян.	ПРН-12
Аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівнях	ПРН-13
Вміти визначати національні пріоритети та інтереси України в умовах соціальних та політичних викликів, ризиків і загроз.	ПРН-19

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- виступи на семінарських заняттях;
- поточне опитування;
- аналітичний реферат;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи студента.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе, поточне опитування з теми, виконання індивідуального завдання студента.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T1-4 (реферат+есе)	50	100
5	5	10	10	20		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T5	T6	T7	T5-7 (есе)	T5-7 (реферат)	50	100
10	10	15	5	10		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	6	30	7	35
Презентація	1	15		
Реферат			1	10
Есе	1	5	1	5
Модульна контрольна робота		50		50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

До модульної контрольної роботи допускаються всі студенти. Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному

матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку сучасних міжнародних та регіональних груп інтересів і груп впливу у США, країнах Західної та Центрально-Східної Європи та в Україні. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків студента з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Відповідно до *«Положення про порядок та методу проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УЖНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно

до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;

- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, C) заслуговує студент, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;

- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами оцінювання

Шкала ECTS	Диференційована шкала	Недиференційована Шкала	Мінімальний бал – максимальний бал
A	Відмінно	Зараховано	90-100
B	Добре		82-89
C	Добре		74-81
D	Задовільно		64-73
E	Задовільно		60-63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35-59
F	Незадовільно		0-34

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

Тема 1. Групи інтересів як суб'єкт політики: сутнісні характеристики і класифікація.

Теорія групових інтересів у політичній науці ХХ століття. Сутність і різновиди груп інтересів. Поняття «групи інтересів». Горизонтальна диференціація: етноси і нації як групи інтересів. Вертикальна диференціація: теоретичні підходи до вивчення соціально-класової структури. Соціально-класова структура українського суспільства. Організовані та інституційні групи інтересів та групи тиску. Захисні та проблемні групи інтересів. Приховані групи інтересів та їх політичний вплив: кліка, клан, мафія. Способи здійснення тиску групами інтересів. Поняття лобі і лобіювання. Впливовість груп інтересів та груп тиску: основні фактори.

Тема 2. Суспільні моделі взаємодії і захисту групових інтересів.

Дві парадигми аналізу співіснування і взаємодії груп інтересів. Плюралізм інтересів і громадянське суспільство. Особливості становлення групової політики як механізму захисту приватної сфери та структури громадянського суспільства. Особливості функцій групових інтересів та політичних партій. Моделі захисту групових та індивідуальних інтересів у різних країнах. Чинники та способи формування груп інтересів у перехідному суспільстві. Різновиди груп інтересів у пост-комуністичному суспільстві. Соціополітичні умови формування і функціонування груп інтересів в Україні. Різноманітність груп інтересів в Україні і механізми їх політичного впливу (об'єднання підприємців, профспілки, неурядові організації). Кланово-олігархічні об'єднання та їх роль в українській політиці. Легальні форми лобіювання в Україні. Роль громадських організацій у становленні та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Тема 3. Плюралістична модель групової політики

Формування плюралістичної моделі захисту інтересів. Ліберально-демократичний підхід до оцінки ролі групових інтересів. Положення плюралістичної демократії Роберта Даля. Відкрита конкуренція між групами інтересів. Громадяни як суб'єкти політичного процесу. Головні особливості плюралістичних суспільств. Реалізація плюралістичної моделі представництва інтересів у країнах ліберальної демократії. Переваги та недоліки плюралістичної моделі захисту інтересів. Порухення принципу рівних можливостей. Стагнаційний ефект політики реалізації інтересів найбільш впливових груп. Вплив жорсткого протистояння груп інтересів на гальмування механізмів соціальної підтримки. Проблема втілення принципу соціальної справедливості у політичному процесі. Виклики плюралістичній моделі групової політики.

Тема 4. Корпоративна модель групової політики

Корпорація як станова-професійна організація цехового типу. Цехова організація як перехідна ланка між комунітарним типом традиційного суспільства та модерним громадянським суспільством. Папська енцикліка *Reverum Novarum* 1891 р. та відродження корпоративної діяльності в індустріальну епоху. Поширення корпоратизму у країнах Центральної Європи в середині 19 ст. Особливості корпоратизму після I-ї світової війни в Франції, Іспанії, Португалії. Етатиський вигляд *corporazioni* в Італії. Основні моделі корпоративізму у XX ст. Ліберальний корпоративізм у демократичних країнах. Державний корпоративізм у авторитарних та тоталітарних режимах. Різновиди державного корпоративізму: фашистський, нацистський, сталінський, маоїстський та інші. Принципи корпоративізму: пропорційне представництво всіх зацікавлених сторін, прийняття рішень на основі консенсусу, монопольне представництво інтересів певних асоціацій. Переваги та недоліки корпоративської моделі групової політики.

Модуль 2

Тема 5. Неокорпоратизм – як демократична система представництва й узгодження інтересів

Неокорпоратизм – система узгодження інтересів трьох партнерів – держави, підприємців і профспілок. Відносини між представниками праці і капіталу як елемент стосунків соціального партнерства. Неокорпоратизм як спосіб втілення принципів соціальної демократії. Переваги неокорпоративістської моделі групової політики: запобігання виникненню соціальних конфліктів між працею і капіталом; високий ступінь поінформованості сторін щодо своїх потреб; створення ефективних механізмів прийняття рішень для врахування інтересів всіх учасників відносин; підвищення передбачуваності державної політики, підвищення керованості суспільними процесами. Недоліки корпоратизму: монополізація функцій представництва інтересів, зменшення контролю і впливу на прийняття рішень рядових членів організації та груп, олігархізація та бюрократизація державного апарату.

Вплив неокорпоративістської практики на трансформацію сучасних демократій: більш «організовані» та більш «непрямі» демократії.

Тема 6. Патронажно-клієнтська модель групової політики

«Керована» система представництва групових інтересів. Формування патронажно-клієнтських відносин у напівдемократичних політичних системах. Клієнтелізм у патріархальному суспільстві та в країнах третього світу. Патронажно-клієнтська модель групової політики у США в 19 ст. та на півдні Італії в 20 ст. Поширення патронажно-клієнтських відносин у країнах Латинської Америки та Далекого Сходу. Збереження патронажно-клієнтських стосунків у перехідних суспільствах. Загроза проявів клієнтелізму для утвердження громадянської культури і демократії у постсоціалістичних країнах. Кланово-олігархічні об'єднання та їх роль в українській політиці. Неопатримоніальність, як шкідливий елемент українського політичного режиму та гальмівний механізм утвердження плюралістичної моделі захисту інтересів.

Тема 7. Політико-правові механізми регламентації участі груп інтересів у публічній політиці.

Лобізм як форма просування та відстоювання групами своїх інтересів в органах публічної влади. Правове регулювання лобізму та попередження корупції на Європейському континенті. США і Велика Британія: англосаксонські вимоги до регулювання лобізму у публічній політиці. Аналіз досвіду лобістської діяльності на теренах України. Політико-правові засади участі груп інтересів у законодавчому процесі. Вплив парламентських груп інтересів на формування державної політики в Україні. Механізми впливу груп інтересів на вироблення публічної політики в Україні. Консолідація суспільства на основі консенсусу.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
		Лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1						
Тема 1. Групи інтересів як суб'єкт політики: сутнісні характеристики і класифікація.	14	4	2		4	4
Тема 2. Суспільні моделі взаємодії і захисту групових інтересів.	16	4	4		4	4
Тема 3. Плюралістична модель групової політики.	16	4	4		4	4
Тема 4. Корпоративна модель групової політики.	16	4	4		4	4
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	64	18	14		16	16
Модуль 2						
Тема 5. Неокорпоратизм – як демократична система представництва й узгодження інтересів.	16	4	4		4	4
Тема 6. Патронажно-клієнтська модель групової політики.	16	4	4		4	4
Тема 7. Політико-правові механізми регламентації участі груп інтересів у публічній політиці.	22	6	4		6	6
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	56	16	12		14	14
Разом за семестр	120	34	26		30	30

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Тема 1. Групи інтересів як суб'єкт політики: сутнісні характеристики і класифікація.	20	2	2		8	8
Тема 2. Суспільні моделі взаємодії і захисту групових інтересів.	18	2			8	8
Тема 3. Плюралістична модель групової політики.	16	2			6	6
Тема 4. Корпоративна модель групової політики.	14	2			6	6
Тема 5. Неокорпоратизм – як демократична система представництва й узгодження інтересів.	16	2			6	8
Тема 6. Патронажно-клієнтська модель групової політики.	16	2			6	8
Тема 7. Політико-правові механізми регламентації участі груп інтересів у публічній політиці.	20	2	2		8	8
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	120	14	4		48	54
Разом за семестр	120	14	4			102

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		денна	заочна
1	Групи інтересів як суб'єкт політики: сутнісні характеристики і класифікація.	2	2
2	Суспільні моделі взаємодії і захисту групових інтересів.	4	
3	Плюралістична модель групової політики..	4	
4	Корпоративна модель групової політики.	4	
5	Неокорпоратизм – як демократична система представництва й узгодження інтересів.	4	
6	Патронажно-клієнтська модель групової політики.	4	
7	Політико-правові механізми регламентації участі груп інтересів у публічній політиці.	4	2
Разом		26	4

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		денна	заочна
1	Горизонтальна та вертикальна диференціація: теоретичні підходи до вивчення соціально-класової структури.	8	12
2	Приховані групові інтереси та їх політичний вплив: кліка, клан, мафія.	8	14
3	Роль громадських організацій у становленні та розвитку громадянського суспільства в Україні.	8	14
4	Прояви та джерела клієнтелізму в посткомуністичних країнах.	8	14
5	Кланово-олігархічні об'єднання та їх роль в українській політиці.	8	14
6	Лобізм як форма просування та відстоювання групами своїх інтересів органах публічної влади.	8	18
7	Консолідація суспільства на основі консенсусу.	12	16
Разом		60	102

6.5. Індивідуальне завдання (самостійна робота)

Індивідуальне завдання з навчальної дисципліни «Моделі групової політики» носить самостійний характер виконання окреслених завдань і тематично охоплює загальне змістовне навантаження з навчального курсу. Індивідуальне завдання студента виконується під час кожного модулю і може бути оцінене максимально у 15 балів. Воно включає виконання творчої роботи (реферат, презентація) за визначеною темою.

Мета творчої роботи - формування систематизованих знань про історичні передумови становлення та сучасний стан і специфіку групових інтересів; форму, зміст, мету, завдання, ознаки моделей групової політики та способи здійснення тиску групами інтересів; структуру інституту лобізму та лобістської діяльності, суб'єкти, об'єкти, методи та моделі лобістської діяльності; формування уявлень про зарубіжний досвід лобістської діяльності та перспективи розвитку інституту лобізму в Україні.

Написання та оформлення творчої роботи здійснюється за вимогами, що наведені у відповідному розділі методичних рекомендацій.

Рекомендовані теми творчих робіт

1. Сутність і різновиди груп інтересів.
2. Групи інтересів, як об'єднання із специфічним становищем.
3. Типологія груп інтересів: сутність і різновиди.
4. Взаємовідносини між групами інтересів.
5. Громадянське суспільство, клієнтелізм та корпоративізм.
6. Конфлікт: консолідація і консенсус у політиці.
7. Соціальна структура суспільства та групові інтереси.
8. Етноси і нації як групи інтересів.
9. Вертикальна диференціація суспільства: теоретичні підходи до вивчення соціально класової структури.
10. Теорія групових інтересів у політичній науці.
11. Функції груп інтересів та способи їх впливу на прийняття владних рішень.
12. Моделі групової політики.
13. Плюралістична модель захисту інтересів.
14. Патронажно-клієнтська модель групової політики.
15. Корпоративізм як спосіб урівноваження і захисту інтересів.
16. Корпоративізм у демократичних країнах Заходу.

17. Особливості формування груп інтересів у пост-комуністичних країнах.
18. Чинники та способи формування груп інтересів у перехідному суспільстві.
19. Різновиди груп інтересів у пост-комуністичному суспільстві.
20. Соціально-класова структура України та її вплив на політику.
21. Кланово-олігархічні об'єднання та їх роль в Українській політиці.
22. Легальні форми лобіювання в Україні.
23. Організовані групи інтересів та групи тиску.
24. Приховані групи інтересів та їх політичний вплив.
25. Способи здійснення тиску групами інтересів.
26. Поняття лобі і лобіювання.
27. Суспільні моделі взаємодії і захисту групових інтересів.
28. Дві парадигми аналізу співіснування і взаємодії заінтересованих груп.
29. Плюралізм інтересів і громадянське суспільство.
30. Дві моделі співіснування і захисту інтересів: громадянське суспільство і клієнтелізм.
31. Прояви та джерела клієнтелізму у пост-комуністичних країнах.
32. Проблема конфліктів у соціологічній та політичній думці.
33. Поняття, типи і функції політичного конфлікту.
34. Врегулювання політичного конфлікту, як способу захисту групових інтересів.
35. Консолідація суспільства на основі консенсусу, як способу захисту групових інтересів.
36. Механізми впливу груп інтересів на вироблення публічної політики в Україні.
37. Професійні спілки як суб'єкти лобізму.
38. Функціонування спеціальних підрозділів корпорацій, банків, фінансово-промислових груп для здійснення лобістської діяльності.
39. Досвід діяльності Американської ліги лобістів.
40. Досвід реєстрації лобістських організацій та спілок у Німеччині.
41. Класифікація суб'єктів лобізму в міжнародній практиці.
42. Громадські підприємницькі організації як суб'єкти лобізму в Україні.
43. Можливості становлення цивілізованого лобізму в Україні.
44. Перспективи законодавчої легалізації лобізму в Україні.
45. Проблеми законодавчого регулювання фінансових аспектів діяльності лобістів.
46. Механізми формування дієвого державного і громадського контролю лобістської діяльності.

47. Інформаційно-просвітницька діяльність як передумова запровадження правового інституту лобізму в Україні.
48. Діяльність громадських некомерційних організацій та їх об'єднань як суб'єктів лобізму.
49. Нормативно-правове регулювання участі громадськості у прийнятті рішень органів влади.
50. Нормативно-правове регулювання питань публічності та прозорості процесу прийняття рішень органів влади.

Методичні рекомендації до написання та оформлення творчої роботи

Самостійна робота студента у межах навчальної дисципліни «Моделі групової політики» передбачає написання та презентацію ним творчої роботи на одну з передбачених переліком тем за власним вибором. Виконання цієї роботи орієнтоване на практичне застосування знань і розвиток вмінь, здобутих в процесі лекційних і семінарських занять, самостійного опрацювання навчальних матеріалів та обдумування слухачем питань відповідно до обраної тематики. Викладення необхідних матеріалів повинно бути лаконічним, чітко сформульованим і відповідати суті проблеми. Результатом написання творчої роботи є обґрунтований авторський висновок щодо обраної тематики і можливі практичні рекомендації.

Творча робота повинна бути підготовлена студентом індивідуально. Вона надається у електронному вигляді (файлом) викладачеві, а її результати презентуються у формі короткої доповіді (5-10 хв.) та відповідей на поставлені запитання.

Творча робота має висвітлювати:

- основні теоретичні положення за обраною темою;
- практичне значення теоретичних положень, можливі підходи та шляхи їх практичного застосування;
- висновки, що коротко відображають результати проведеного слухачем дослідження;
- перелік використаних джерел, оформлених згідно із вимогами.

Творча робота має бути оформлена як документ Microsoft Word

формату А4, шрифт Times New Roman, 14 кегель, міжрядковий інтервал - 1,5, поля - 2 см з усіх боків. Титульний аркуш творчої роботи повинен мати такий зміст: назва університету; назва факультету; назва кафедри; назва навчальної дисципліни; тема творчої роботи; прізвище, ім'я, по батькові студента, курс,

шифр академічної групи; рік написання творчої роботи. За титульним аркушем слідує план творчої роботи, в якому треба виділити всі її структурні частини. У плані праворуч позначаються номери сторінок початку кожного пункту. Обсяг творчої роботи визначається вмінням слухача стисло і водночас вичерпно розкрити тему: узагальнити теоретичні напрацювання за напрямом, що розглядається, оцінити їх прикладне значення, зробити висновки та обґрунтувати власні пропозиції. Обсяг роботи - 10-15 сторінок. Обов'язковою вимогою є чітке посилення на джерела інформації. Всі цифри, факти,

теорії, думки вчених, цитати повинні мати посилення у вигляді [N, с. M] (N означає номер джерела у наведеному в кінці їх переліку, а M - номер сторінки у цьому джерелі). Бажано використовувати в творчій роботі таблиці, схеми, графіки, діаграми тощо. Перелік використаних джерел (не менше 7 позицій) оформляється згідно з діючими правилами. У творчій роботі мають бути обов'язково викладені авторські висновки та пропозиції.

7. ТЕМАТИКА ТА ПЛАНИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Модуль № 1

ТЕМА 1. Групи інтересів як суб'єкт політики: сутнісні характеристики та класифікація

1. Сутність і різновиди груп інтересів.
2. Горизонтальна диференціація: етноси і нації як групи інтересів.
3. Вертикальна диференціація: теоретичні підходи до вивчення соціально-класової структури.
4. Соціально-класова структура суспільства.

ТЕМА 2. Суспільні моделі взаємодії і захисту групових інтересів

1. Групи інтересів та політичні партії.
2. Плюралізм інтересів і громадянське суспільство.
3. Моделі захисту групових та індивідуальних інтересів в різних країнах.
4. Поняття лобі лобіювання.

ТЕМА 3. Плюралістична модель групових інтересів

1. Ліберально-демократичний підхід до оцінки ролі групових інтересів.
2. Реалізація плюралістичної моделі представництва інтересів у країнах ліберальної демократії.
3. Переваги та недоліки плюралістичної моделі групових інтересів.
4. Виклики плюралістичної моделі групової політики.

ТЕМА 4. Корпоративна модель групової політики

1. Корпорація як станово-професійна організація цехового типу.
2. Ліберальний корпоративізм у демократичних країнах.
3. Державний корпоративізм у авторитарних і тоталітарних режимах.
4. Переваги та недоліки корпоративної моделі групової політики.

Модуль № 2

ТЕМА 5. Неокорпоратизм – як демократична система представництва й узгодження інтересів

1. Неокорпоратизм - як система узгодження інтересів трьох партнерів: держава, підприємства, профспілки.
2. Вплив неокорпоратизму на підвищення керованості суспільними процесами.
3. Неокорпоративська практика та трансформація сучасних демократій.
4. Монополізація, бюрократизація, олігархізація як недоліки неокорпоратизму.

ТЕМА 6. Патронажно-клієнтська модель групової політики

1. Формування патронажно-клієнтських відносин у напівдемократичних політичних системах.
2. Клієнтелізм у патріархальному суспільстві та країнах третього світу.
3. Збереження патріархально-клієнтських відносин у перехідних суспільствах.
4. Кланово-олігархічні об'єднання та їх роль в українській політиці.

ТЕМА 7. Політико-правові механізми регламентації участі груп інтересів у публічній політиці.

1. Правове регулювання лобізму та попередження корупції на Європейському континенті.
2. Англосаксонські вимоги до регулювання лобізму.
3. Аналіз досвіду лобістської діяльності в Україні.
4. Механізми впливу груп інтересів на вироблення публічної політики в Україні.

ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ НА МОДУЛЬНІ КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ

МОДУЛЬ №1

ТЕМА 1. Групи інтересів як суб'єкт політики: сутнісні характеристики та класифікація

1. Сутність і різновиди груп інтересів.
2. Горизонтальна диференціація: етноси і нації як групи інтересів.
3. Вертикальна диференціація: теоретичні підходи до вивчення соціально-класової структури.
4. Соціально-класова структура суспільства.

ТЕМА 2. Суспільні моделі взаємодії і захисту групових інтересів

1. Групи інтересів та політичні партії.
2. Плюралізм інтересів і громадянське суспільство.
3. Моделі захисту групових та індивідуальних інтересів в різних країнах.
4. Поняття лобі та лобіювання.

ТЕМА 3. Плюралістична модель групових інтересів

1. Ліберально-демократичний підхід до оцінки ролі групових інтересів.
2. Реалізація плюралістичної моделі представництва інтересів у країнах ліберальної демократії.
3. Переваги та недоліки плюралістичної моделі групових інтересів.
4. Виклики плюралістичної моделі групової політики.

ТЕМА 4. Корпоративна модель групової політики

1. Корпорація як станово-професійна організація цехового типу.
2. Ліберальний корпоративізм у демократичних країнах.
3. Державний корпоратизм у авторитарних і тоталітарних режимах.
4. Переваги та недоліки корпоративної моделі групової політики.

МОДУЛЬ № 2

ТЕМА 5. Неокорпоратизм – як демократична система представництва і узгодження інтересів

1. Неокорпоратизм - як система узгодження інтересів трьох партнерів: держава, підприємства, профспілки.
2. Вплив неокорпоратизму на підвищення керованості суспільними процесами.
3. Неокорпоративська практика та трансформація сучасних демократій
4. Монополізація, бюрократизація, олігархізація як недоліки неокорпоратизму.

ТЕМА 6. Патронажно-клієнтська модель групової політики

1. Формування патронажно-клієнтських відносин у напівдемократичних політичних системах.
2. Клієнтелізм у патріархальному суспільстві та країнах третього світу.
3. Збереження патріархально-клієнтських відносин у перехідних суспільствах.
4. Кланово-олігархічні об'єднання та їх роль в українській політиці.

ТЕМА 7. Політико-правові механізми регламентації участі груп інтересів у публічній політиці.

1. Правове регулювання лобізму та попередження корупції на Європейському континенті.
2. Англосаксонські вимоги до регулювання лобізму.
3. Аналіз досвіду лобістської діяльності в Україні.
4. Механізми впливу груп інтересів на вироблення публічної політики в Україні.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ (ЗАЛІК)

1. Групи інтересів, як об'єднання із специфічним становищем.
2. Сутність і різновиди груп інтересів.
3. Горизонтальна диференціація: етноси і нації як групи інтересів.
4. Вертикальна диференціація: теоретичні підходи до вивчення соціально-класової структури.
5. Соціально-класова структура суспільства.
6. Етноси і нації як групи інтересів.
7. Групи інтересів та політичні партії.
5. Плюралізм інтересів і громадянське суспільство.
6. Моделі захисту групових та індивідуальних інтересів в різних країнах.
7. Поняття лобі лобювання.
8. Вертикальна диференціація суспільства.
9. Плюралістична модель захисту інтересів.
10. Ліберально-демократичний підхід до оцінки ролі групових інтересів.
11. Реалізація плюралістичної моделі представництва інтересів у країнах ліберальної демократії.
12. Переваги та недоліки плюралістичної моделі групових інтересів.
13. Виклики плюралістичної моделі групової політики.
14. Корпоративізм як спосіб урівноваження і захисту інтересів.
15. Корпорація як станovo-професійна організація цехового типу.
16. Ліберальний корпоративізм у демократичних країнах.
17. Державний корпоратизм у авторитарних і тоталітарних режимах.
18. Переваги та недоліки корпоративної моделі групової політики.
19. Корпоративізм у демократичних країнах Заходу.
20. Неокорпоратизм - як система узгодження інтересів трьох партнерів: держава, підприємства, профспілки.
21. Вплив неокорпоратизму на підвищення керованості суспільними процесами.
22. Неокорпоративська практика та трансформація сучасних демократій.
23. Монополізація, бюрократизація, олігархізація як недоліки неокорпоратизму.
24. Прояви та джерела клієнтелізму у пост-комуністичних країнах.
25. Формування патронажно-клієнтських відносин у напівдемократичних політичних системах.
26. Клієнтелізм у патріархальному суспільстві та країнах третього світу.
27. Збереження патріархально-клієнтських відносин у перехідних суспільствах.
28. Кланово-олігархічні об'єднання та їх роль в українській політиці.

29. Лобізм як форма просування та відстоювання групами своїх інтересів.
30. Правове регулювання лобізму та попередження корупції на Європейському континенті.
31. Англосаксонські вимоги до регулювання лобізму.
32. Досвід діяльності Американської групи лобістів.
33. Досвід реєстрації лобістських організацій та спілок в Німеччині.
34. Професійні спілки як суб'єкти лобізму.
35. Можливості становлення цивілізованого лобізму в Україні.
36. Аналіз досвіду лобістської діяльності в Україні.
37. Консолідація суспільства на основі консенсусу, як способу захисту групових інтересів.
38. Перспективи законодавчої легалізації лобізму в Україні.
39. Інформаційно-просвітницька діяльність як передумова запровадження правового інституту лобізму в Україні.
40. Громадські та підприємницькі організації як суб'єкти лобізму в Україні.
41. Механізми впливу груп інтересів на вироблення публічної політики в Україні.

8. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ, ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

В умовах використання формату онлайн-навчання (дистанційного навчання) із застосуванням мережі Google Meet засоби, методи та форми визначаються за домовленістю зі здобувачами і в залежності від зручного виду взаємодії, застосовуються з допомогою існуючих функцій групових чатів та відеоконференцій. Для ефективного засвоєння тематики є можливість демонстрації необхідних матеріалів на робочому столі комп'ютерного технічного засобу під час занять і семінарів. Зокрема, у разі потреби, під час онлайн-заняття можна надати доступ до свого екрану, щоб показати презентації або іншу тематичну інформацію на робочому столі. Планування лекційних і семінарських занять, модульних контрольних робіт, звітування за індивідуальну та іншу передбачену програмою роботу зі студентами, а також підсумкова перевірка знань у формі іспиту (заліку) здійснюється заздалегідь за допомогою прив'язки до Google-календаря. Синхронізація запланованих заходів виконується автоматично на всіх зручних для їх проведення пристроях.

9. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основна література

1. Барановський Ф. В. Європейська інтеграція та демократичний розвиток України: концептуальний аналіз взаємовпливу. Луганськ : Елтон-2, 2007. 407 с.
2. Виговський Д. Моделі захисту групових інтересів та їх розвиток в Україні. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Збірник наукових праць*. 2011. Вип. 23. С. 71–76.
3. Зан М. Порівняльний аналіз політичного представництва міноритарних етнічних груп Словацької Республіки та України (за результатами експертного опитування). *Політикус : наук. журнал*. 2021. № 2. С. 132–140.
4. Ключкович А. Пряма демократія в Словаччині: інституційні та політичні аспекти функціонування. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць*. Київ, 2018. № 2 (38). С. 18–22.
5. Ключкович А. Перехід до демократії в Словаччині: динаміка та суперечності суспільно-політичних трансформацій: монографія. Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2019. 416 с.
6. Ключкович А. Розвиток взаємовідносин держави та неурядового сектору в Словацькій Республіці. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2018. Вип. 136 (9). С. 303–307.
7. Мороз Г. Інституціоналізація інтересів у контексті забезпечення екологічної функції держави. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 270-273. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.54>
8. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.
9. Рейтерович І. В., Парфенюк Т. В. Концептуальні підходи дослідження місця та ролі груп інтересів у виробленні публічної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 18. С. 92-98. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2021/17.pdf
10. Семигіна Т. В. Групи інтересів в політиці: приклади охорони здоров'я. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2014. №160. С. 28-33.
11. Столярова А. Ю. Роль політичної компетентності громадян у процесі інституціоналізації груп інтересів. *Політикус : наук. журнал*. 2023. № 3. С. 57 - 62.
12. Ткач О. І. Моделі участі груп інтересів у політиці. *Політологічний*

- вісник. Збірник наук. праць*. КЮ:ВАДЕКС, 2011. Вип. 103. С. 42–44.
13. Тупиця, О. Л. Групи інтересів сучасного суспільства та профспілки: аспекти політичної співпраці. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2016. №1. С. 13-20.
  14. Харитонюк О. Чеський досвід залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні. *Регіональні студії*. 2021. №24. С. 89-93.

Допоміжна література

1. Артеменко І. Суб'єктні моделі взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у процесі формування і реалізації молодіжної політики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. №1. С. 43-47.
2. Колодій А. Соціальний капітал і політична участь громадянина в епоху змін. Громадянська відповідальність у часи суспільних трансформацій: круглий стіл. Екуменічних соціальних тижнів в Україні. 2014. 2 жовтня. URL: <http://esweek.org.ua/ua/%20>
3. Козинець О. Г. Лобізм у політиці: зарубіжний досвід та українські реалії / О. Г. Козинець, А. О. Новомлинець. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. ДВНЗ «УжНУ». Ужгород, 2023. №1. С. 68–71.
4. Максимчук М. В. Теоретичні засади та базові моделі вибору цілей регіональної структурної політики. *Регіональна економіка*. 2014. №4. С. 31-39.
5. Непоп, Л. В. Політика Європейського Союзу щодо розвитку громадянського суспільства. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України*. 2014. №2. С. 240-255.
6. Пухкал, О. Г., Гомоляко, О. В. Публічна та державна політика: єдність та відмінності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №24. С. 106-112.
7. Столярова А. Ю. Політична компетентність громадян як умова демократизації. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*. 2022. Вип. 34. С. 65-68.
8. Телешун С. Ефективне управління і публічна політика як напрям реалізації політичної влади в умовах кризи. *Політичний менеджмент*. 2009. №2. С. 35-45.
9. Телешун С. О., Рейтерович І. В. Роль публічної політики у забезпеченні функціональності груп інтересів в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. №3. С. 70-76
10. Цвих В. Ф. Профспілки і громадянське суспільство: особливості парадигмивідносин: Дис. на здобуття наукового ступеню д-ра політ. Наук. Київ, 2004. 455 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID).- URL: <http://www.usaid.gov/ukraine>
2. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <http://www.eba.com.ua/uk>

3. Законодавство України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>
4. Міністерство економіки України.- <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA>
5. Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України. URL: <http://ndei.me.gov.ua/>
6. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/>
7. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/>
8. Світовий банк. URL: <http://www.worldbank.org/>
9. Український Союз промисловців і підприємців. URL: <http://uspp.ua/>

Навчально-методичне видання

Басараб Володимир Ілліч

Моделі групової політики

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 052 – Політологія**

Навчально-методична серія «КАФЕДРА» № 97

Басараб В. Моделі групової політики: навчально-методичні рекомендації (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 052 - Політологія) / Навчально-методична серія «КАФЕДРА» /№ 97; [Ужгород. нац. ун-т; ф -т сусп. наук; каф. політології і держ. управління]. Ужгород, УжНУ. 2024. 35 с.

УДК 328.18(076)

Б-27

